

<https://doi.org/10.62837/2025.3.40>

**HƏQİQƏT MEHDİYEVA**  
**Azərbaycan Tibb Universiteti,**  
**Bakı şəhəri, Mərdanov qardaşları 58**  
**hmehtiyeva @internet.ru**

**TƏBABƏTDƏ İŞLƏDİLƏN ALMAN DİLİ MƏNŞƏLİ TİBB**  
**TERMINLƏRİNİN AZƏRBAYCAN DİLİ TERMINALOQİYASINDA YERİ.**  
**Xülasə**

Tibb sahəsində yaranan terminlərin araşdırılması təbabət tarixinin, o cümlədən tibb terminalogiyası tarixinin öyrənilməsi baxımından faydalıdır.

Tibb elmi inkişaf edərək XX əsrdə özünü doğrultmuşdur və özünün ən yüksək pilləsinə çatmışdır. Tibb inkişaf etdikcə yüzlərcə yeni - yeni söz və terminlər yaranmış və onların əksəriyyəti hazırda beynəlmiləl xarakter daşıyır.

Təbabətdə işlənən ən mühüm terminlərin əksəriyyəti yunan və latın mənşəli olsa da, başqa avropa dillərindən də bu sahəyə söz və terminlər keçmişdir. Belə ki, tibb terminalogiyasında müəyyən anlayışları ifadə edən alman mənşəli terminlərə də rast gəlmək olur.

Tibbdə ən çox işlənən terminlərdən biri “rentgen” sözüdür. Bu termin “rentgen” terminidir ki, məşhur alman fiziki, Nobel mükafatı laureatı Wilhem Konrad Röntgenin adınadır. O, rentgen şüalarını kəşf etdikdən sonra onun şərəfinə adlandırılmışdır. Digər dillərdə olduğu kimi, müasir Azərbaycan dilində də bu termin öz əksini tapmışdır. Azərbaycan dilində “rentgen” termini ilə bağlı bir çox söz və söz birləşmələrini işlədilir. Məs. rentgenoloq, rentgenoterapiya, rentgenodiagnostik və s.

Beləliklə, alman mənşəli tibbi terminlərin Azərbaycan dilində araşdırılması, fikrimcə, maraq doğura bilər.

**Açar sözlər:** Tibbi terminlər, xalq təbabət tarixi, rentgen, tibb terminalogiyası

**HAQİQAT MEHDİYEVA**

**ABSTRACT**

**STUDY OF MEDICAL TERMS IS SIGNIFICANT FOR RESEARCHES**  
**BOTH IN HISTORY OF MEDICINE AND HISTORY OF THE MEDICAL**  
**TERMINOLOGY**

Development of the medical science has reached the top level in the XX century. Hundreds of new medical phrases and terms have been introduced into medical language with the development of Medicine. A great deal of this vocabulary is applied internationally nowadays.

Though the great majority of the essential medical terms are of Greek and Latin origin, a part of these terms as been borrowed from other European languages, too.

So that some terms for certain definition used in medical terminology are found out to be of German origin.

One of the most frequently used terms in Medicine is “roentgen”. This term stands for the name of famous German physicist Wilhelmina Conrad Rontgen, the Nobel prize winner. He discovered the unknown rays which then were called in his honour “Roentgen rays”.

As in all other languages, this term is widely used in modern Azerbaijan language. There a lot of word-combinations with this term in Azerbaijan language, e.g. “rentgenolog, rentgenoterapiya, rentgenodiagnostik” and so an.

Thus, we consider that the study of the medical terms with German origin in Azerbaijan language will be of great interest.

**Key words:** Medical terms, history of medicine, roentgen, medical terminology

## КРАТКИЙ ОБЗОР

### ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕРМИНОВ, ВОЗНИКШИХ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ, ПОЛЕЗНО С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ, В ТОМ ЧИСЛЕ ИСТОРИИ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ.

Медицинская наука в XX веке развилась, оправдала себя и достигла наивысшего уровня. По мере развития медицины появились сотни новых слов и терминов, большинство из которых в настоящее время носят международный характер.

Хотя большинство важнейших терминов, используемых в медицине, имеют греческое и латинское происхождение, в эту область вошли также слова и термины из других европейских языков. Таким образом, в медицинской терминологии существуют и термины немецкого происхождения, выражающие определенные понятия.

Одним из наиболее употребляемых терминов в медицине является слово «рентген». Термин «рентген» назван в честь известного немецкого физика, лауреата Нобелевской премии Вильгельма Конрада Рентгена. Он был назван в его честь после открытия рентгеновских лучей. Как и в других языках, этот термин нашел отражение в современном азербайджанском языке. В азербайджанском языке используется множество слов и словосочетаний, связанных с термином «рентген». Например, врач-рентгенолог, рентгенотерапия, рентгенодиагностика и т.д.

Таким образом, на мой взгляд, исследование медицинских терминов немецкого происхождения в азербайджанском языке может представлять интерес.

**Ключевые слова:**

Медицинские термины, история медицины, рентген, медицинская терминология

Tibb elmi qədim bir tarixə malikdir. Bu elm sahəsi qədim olduğu qədər də həmişə diqqəti cəlb etmişdir. Həm insanlarda, həm də heyvanlarda rast gəlinən müxtəlif xəstəliklərin müalicəsi və yaxud profilaktikası üçün bu sahə həmişə düşüncə obyektinə çevrilmişdir. Vaxtilə cəmiyyətdə xalq təbabəti də geniş yayılmış, bu sahədə müəyyən işlər görülmüş və araşdırmalar aparılmışdır.

İndiki tibb elmi üçün əsas mənbə hesab edilən xalq təbabəti geniş yayılmış və bu sahədə aparılan elmi araşdırmaları yüksək qiymətləndirmək vacibdir.

Tibb sahəsində yaranan terminlərin araşdırılması təbabət tarixinin, o cümlədən tibb terminologiyası tarixinin öyrənilməsi baxımından faydalıdır.

Müasir tibb sınaqdan çıxmış xalq təbabətinin məhsulu və davamıdır. Beləliklə xalq təbabəti əsrlər boyu özünü doğrultmuşdur.

Tibb elmi inkişaf edərək XX əsrdə özünün ən yüksək pilləsinə çatmışdır. Tibb inkişaf etdikcə dilə saysız hesabsız yeni - yeni söz və terminlər keçmiş və onların əksəriyyəti hazırda beynəlmiləl xarakteri daşıyır.

Təbabətdə işlənən ən mühüm terminlərin əksəriyyəti yunan və latın mənşəlidir. Lakin avropa dillərindən də bu sahəyə çoxlu söz və terminlər keçmişdir. Belə ki, tibb terminologiyasında müəyyən anlayışları ifadə edən alman dili mənşəli terminlərə də rast gəlmək olur. Belə terminlərdən : lanset, linza, finoz, flüsbar, bormaschin, rentgen və s. adlarını çəkməyə bilərik.

Lanset (Lanzette) termininin əsl yunan sözü olsa da, alman dili vasitəsilə yayılmış və tibbdə geniş işlədilir. Bu cihaz təbabətdə neştər, cərrah bıçağı anlayışını verir və ondan qan almaq, kəsmək və peyvənd üçün istifadə edilir.

Linza ( Linze) sözünün hərfi mənası “ mərci”, “mərcimək” deməkdir. Anatomiya termini kimi göz biluru mənasında işlədilir.

“Linza” fizika termini kimi, həm də mərci şəkilli optik şüşə anlayışını bildirir. Buna ədəsə də deyilir.

“ Finnor” (Finor) yunan mənşəli “sistiserkoz” sözünün sinonimidir. Tibbdə lentşəkilli qurdların törətdəkləri xəstəlikdir.

“Flüs” (Flüß) tibb termini kimi diş xəstəliyini bildirir. Xəstə dişin ətinin iltihabıdır. Bu termin texnika terminologiyasında domna sobalarında filizlə yanacaq arasında tökülən maddədir.

“ Bor” (Bor) termini tibbdə, stomatologiya sahəsində diş müalicəsində işlədilən qurğudur.

Dilimizdə latın dili mənşəli “bor” termini də işlədilir ki, bu, kimya termini kimi bir neçə mineralın tərkibinə daxil olan tünd boz rəngli kimyəvi elementdir.

Alman dili mənşəli “bor” sözündən “ bor maşın” ( Bormaschiene) termini də işlədilir ki, buda stomatologiyada işlədilir.

“Bormaschiene” xüsusi bir termin kimi dişlərin içini oymaq, təmizləmək üçün diş həkimlərinin işlətdiyi burğu maşınıdır.

Tibdə çox işlənən terminlərdən biri “rentgen” sözüdür. Bu termin rentgen və qamma şüalarının eskosiya dozasının sistemindən kənar vahidi kimi anlaşılar, şüaların havada ionlaşdırıcı təsiri ilə müəyyən olunur.

“Rentgen” termini məşhur alman fiziki, Nobel mükafatı laureatı Wilhelm Konrad Röntgenin adındır. O, rentgen şüalarını 1895-ci ildə kəşf etdikdən sonra onun şərəfinə “Röntgen” adlandırılmışdır. O zamandan indiyə qədər onun kəşf etdiyi aparatdan istifadə olunur. Buundan sonra rentgen sözü international termin kimi bütün dillərə keçmiş və həmin dillərdə formalaşmışdır. Belə ki, digər dillərdə olduğu kimi, müasir Azərbaycan dilində də bu termin öz əksini tapmış, ümumişlək sözə çevrilmişdir.

“Röntgen” sözü ilə bağlı dilimizdə sintaktik üsulla bir çox termin və termin-söz birləşməsi yaranmışdır.

“Azərbaycan dilinin orfoqrafik lüğəti”ndə ( Bakı 2004) rentgen termini ilə bağlı aşağıdakı söz və söz birləşmələrini göstərə bilərik:

Rentgen – quruluş  
Rentgenləşmə  
Rentgenodiyagnostik  
Rentgeno – dioskopiya  
Rengenofizioloq  
Rentgenofotografiya  
Rentgenologiya  
Rentgenoloq  
Rentgenoterapiya və s.

Burada həmin terminlərin bəzilərinə ehtiyac duyduğumuz üçün bir neçəsinin izahını verməyi məqsədəuyğun hesab etdim.

Rentgenoqram (Röntgenogramma)

-rentgen şüaları ilə tədqiq olunan obyekt maddəsinin qarışmasının təsirindən yaranan “kölgə” şəklinin işığa həssas material üzərində qeyd olunmuş təsirli, plyonkada alınan rentgen şüaları üsulu.

Rentgenodiyagnostika (Röntgenodiagnostisch)

-rentgendiyagnostikaya aiddir.

Rentgenodiagnostika (Röntgenodiagnostik)

-rentgenoloji müayinə nəticəsində insan və heyvan orqanizmindəki zədələnmiş nahiyyəni və potoloji prosesləri müəyyən etmək.

Rentgenokimoqrafiya ( Röntgenokimographie)

-daxili orqanların hərəkətini öyrənmək üçün tətbiq edilən rentgenoqrafik üsul.

Rentgenologiya (Röntgenologie)

-tibb və baytarlıq fənni: tibbin, rentgen şüalarının diaqnostika və müalicə məqsədilə tətbiqindən bəhs edən şöbə.

Rentgenoskopiya (Röntgenoskopie)

-rentgenoloji müayinə.

Rentgenoloq (Röntgenolog)

-rentgenologiya ilə müalicə mütəxəssisi olan həkim.

Rentgenoloji (Röntgenologisch)

-rentgenologiya ilə əlaqədar olan.

Rentgenoterapiya (Röntgenotherapie)

-rentgen müalicəsi.

Bunlardan başqa dilimizdə termin - söz şəklində formalaşan alman dili mənşəli birləşmələrə isə aşağıdakıları göstərə bilərik. (Nümunələr ASE-dən götürülmüşdür)

Rentgenapparat (Röntgenapparat)

-rentgen şüaları almaq və onlardan istifadə etmək üçün avadanlıq toplusu.

Tətbiq sahəsinə görə rentgenodiyagnostika və rentgenoterapiya üçün istifadə edilir.

Rentgen ekranı ( Röntgenschirm)

-rentgen aparatının ekranı.

Rentgen çəkiliş (Röntgenaufnahme)

-rentgen şüaları ilə işıqlandırmaqla müxtəlif obyektlərin daxili quruluşunu əks etdirən təsviri fotograf və ya videomaqnit üsulla kölgə halında qeydə alınması.

Beləliklə, alman mənşəli tibbi terminlərin Azərbaycan dilində araşdırılması, fikrimizcə, maraq doğura bilər. Odur ki, alman mənşəli tibbi terminlərin Azərbaycan dili terminologiyasında yerini müəyyənləşdirmək vacib məsələlərdən sayıla bilər.

#### **Ədəbiyyat**

1. Der Weg. Die Zeitschrift für Deutschlernende. Deutschland 2008
2. Gesundheit. Kleine Enzyklopädie. Leipzig 1968
3. ASE VIII cild
4. Deutsch für Medizin. Maria Györffy deutsch von Betty und Renate Bagassy. 2007

**Rəyçi: prof. Məmmədova Z.Ş.**

**tərəfindən çapa tövsiyyə olunmuşdur.**